

ВСТУП

Із перших віків існування Церкви християни збиралися для «ламання хліба» — Євхаристії. Саме відтоді почалося формування поняття «обряд», адже ламання хліба не було поодиноким дійством, після якого християни поверталися додому. Перші християнські богослужіння містили також читання Святого Письма, і «братолюбні вечери» — т.зв. агапе, в контексті яких сформувався сучасний чин Божественної Літургії. Вже тоді були священні чини — єпископи, диякони, згодом священники. В катакомбах Риму досі знаходять давні престоли, на яких звершували християнські богослужіння.

Варто зазначити, що не лише в давнину, але й досі саме Євхаристія, як літургійне сопричастя вірних, є осердям християнської спільноти. Тому II Ватиканський Собор називає Євхаристію вершиною і джерелом життя Церкви (пор. SC, 10). Відтак, це Таїнство є також центром життя найменшої церковної структурної одиниці, тобто парохії. Загалом серед різних площин парохіяльного життя особливо актуальним є саме літургійний вимір життя парохії, котрий і є темою нашої дипломної роботи. Напрямок обраної праці — насамперед пастирський, а не літургійний чи канонічний. Відтак, найбільше нас цікавитиме роль пастиря у формуванні літургійної ситуації на парохії. Водночас богослужіння у східній літургійній традиції звершує не лише сам священник, а й вся громада, предстоятелем якої він є. Тому ще однією важливою складовою нашої теми є участь мирян у богослужіннях, адже вони разом із священником становлять парохію, формуючи, відповідно, і літургійну ситуацію в ній. У наш час, однак, є чимало труднощів у сприйнятті й розумінні вірними літургійного життя Церкви. Багато людей або взагалі не приходять до храму, або відвідують його один раз на рік. Чимало парохіян із подібною частотою причащаються, не бачать сенсу сповідатися, не розуміють літургійних текстів, своєї ролі на богослужінні тощо. В цьому контексті актуальною є обрана нами тема дипломної праці, метою якої є аналіз сучасного стану розуміння вірними літургійного життя парохії, а також подання окремих пастирських пропозицій та ідей, завдяки використанню яких з'являється шанс покращити цей стан. На цій основі було побудовано план цієї дипломної роботи, яка містить у собі два розділи. У першому з них звернемо увагу на саму особу пастиря. Першим, на чому зупинимося, є особиста підготовка пастиря до літургійання, зокрема в інтелектуальному, духовному та тілесному аспектах. Цьому присвячений перший підрозділ цього розділу. Наступні два підрозділи ґрунтуються на пастирському обов'язку щодо літургійного виховання вірних, яке відбувається для і через самі богослужіння. Зокрема в другому підрозділі розглянемо те, як пастир на парохії має водночас особисто пильнувати за красою храму та чистотою богослужбових речей, і виховувати вірних в розумінні такої необхідності. Також у межах цього підпункту висвітливо окремі пропозиції щодо літургійної катехизи для різних вікових груп на парохії. Натомість у третьому підрозділі розглянемо одну зі складових т.зв. «пастирського планування» — встановлення богослужбового розпорядку, адже літургійне виховання вірних відбувається насамперед через самі богослужіння. Другий розділ нашої дипломної праці стосується ролі мирян у літургійному житті парохії. Про необхідність їхньої активної участі в богослужіннях зазначив

II Ватиканський Собор, виділяючи три аспекти такої активності — повна, свідомо та діяльна участь вірних у богослужбовому житті спільноти (пор. SC, 14). Саме на цих трьох аспектах побудована структура другого розділу нашої праці, який, відповідно, складається з трьох підрозділів. Відтак, у першому з них розглянемо повну участь вірних у богослужіннях через причастя Євхаристії та участь в інших Святих Таїнствах Церкви. У другому підрозділі зосередимо увагу на свідомій участі мирян у літургійному житті спільноти, де важливе місце займає розуміння вірними літургійних особливостей свого обряду, самих богослужбових текстів та необхідності відповідної постави тіла у храмі. Натомість діяльна участь вірних, тобто через матеріальну жертву, а також виконання різного роду служіння при храмі, є темою третього підрозділу нашого дослідження. Безперечно, ми розглянемо ці три аспекти їхньої участі у богослужіннях у пастирському ключі, подаючи певні пропозиції, за допомогою яких можна було би досягнути такої активності на парохії.

Однією з проблем при написанні нашої праці є те, що на сьогодні відсутні джерела та література, у яких би містилася безпосередня оцінка сучасного стану літургійної свідомості вірних УГКЦ. У більшій частині джерельної літератури, яку використовуємо у нашому дослідженні, описані пастирські поради для парохій XIX–XX ст. Відтак, найпершим джерелом у цій праці стали результати опитування «Розуміння богослужбового життя парохії» (див. Додатки №1–2), яке ми спеціально провели на декількох парохіях СДЄ УГКЦ. Питання були складені так, щоб відобразити один з аспектів участі мирянина у Літургії — повної, свідомої чи діяльної, — тому їх використовуватимемо насамперед у другому розділі праці. Безперечно, наше опитування не претендує на повну об'єктивність у масштабах усієї УГКЦ, адже тоді воно мало б охоплювати різні парохії на всіх теренах України та в діаспорі. Однак аналітичний метод, який ми використали при опрацюванні його результатів, сприяє ілюстрації окремих думок сучасних вірних УГКЦ щодо її літургійного життя.

Відштовхуючись від особливостей сучасної літургійної свідомості вірних, розглянемо літургійний вимір пастирського служіння на парохії, беручи за основу укладений о. Михайлом Баричком Єрейский провідник духовний з молитвословом, Літургіку владики Юліяна Пелеша та Практичний проводникъ для священниковъ въ загалѣ, а въ особенности для душпастырей о. Олександра Бачинського. Також джерельною літературою для нас є пастирське послання митрополита Андрея Шептицького Про відправлювання Служби Божої та обрядово-пастирські поради і зауваги, подані блаж. Еміліяном Ковчем у книзі Чому наші від нас утікають?. Часто будемо звертатися до окремих постанов Замойського (1720 р. Б.) та Львівського (1891 р. Б.) Синодів, подекуди аналізуючи їх актуальність у сьогоденні. Натомість сучасні пастирсько-літургійні поради ми відшукали в доповіді Літургійний аспект парохії, яку виголосив о. Петро Галадза на Львівському архиєпархіальному соборі «Наша парохія», а також у постановках Синоду Єпископів УГКЦ.

Специфікою теми нашої дипломної роботи є тематична спільність із іншими науковими галузями, зокрема з літургійним богослів'ям, канонічним правом, а також із психологією та соціологією. Відтак, при написанні роботи ми використали синтетичний метод для поєднання пастирського богослів'я з окремими нормами та принципами названих галузей. Із літургійної точки зору, використовуватимемо твори і дослідження о. Роберта Тафта, а також Літургію Церкви Міхаеля Кунцлера. Необхідні для нас канонічні приписи містяться насамперед у Кодексі канонів Східних Церков, а також в Інструкції

застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков, яка є обов'язковим документом в УГКЦ і подає багато літургійних вказівок. Основні принципи вікової психології, зокрема для пошуку способів літургійної катехизи у різних вікових групах мирян, шукатимемо у підручнику Вікова психологія Ірини Шаповаленко.

Одночасно для глибшого вивчення теми праці нами був використаний порівняльний метод дослідження, зокрема в описі досвідів Римо-Католицької та Російської Православної Церков. Насамперед для розгляду питання літургійної катехизи корисним є погляд на великий досвід Римо-Католицької Церкви у цій галузі, зокрема на відповідні катехитичні матеріали. Натомість багато конкретних пропозицій щодо залучення мирян до богослужіння шукатимемо в матеріалах міжнародної богословської конференції «Парохія в Православній Церкві».

Наша праця є спробою подати окремі напрямні літургійно-пастирського служіння на парохії в XXI ст. Відтак, вона не претендує на детальне розкриття всіх аспектів цієї теми. Однак сподіваємося, що наше дослідження стане поштовхом для подальших ідей та наукових пошуків.

ВИСНОВКИ

У нашій дипломній праці ми окреслили основні складові літургійного життя парохії УГКЦ. Насамперед звернули увагу на особу пастиря та його обов'язки щодо цього аспекту парохіяльного життя. Тому першою складовою нашої праці стала тема підготовки пастиря до літургійання. Така підготовка повинна включати інтелектуальний, духовний та тілесний аспект.

Одночасно ми проаналізували тему літургійного виховання пастирем своїх парохіян, що, як ми побачили, є його безпосереднім обов'язком. До такого літургійного виховання, отже, можемо віднести належний догляд (і священиком, і вірними) за красою храму і богослужбовими речами. Крім того, існує необхідність літургійної катехизи різних вікових груп вірних на парохії, де критерієм успішності та плідності є поняття інкультурації через врахування вікових особливостей слухачів. Однак літургійне виховання парохіян не може відбуватися лише словесно. Найперше таке виховання реалізовується через самі богослужіння, а тому ми розглянули і певні критерії встановлення богослужбового розпорядку на парохії.

Ще однією важливою складовою нашої дипломної праці стала тема активної участі мирян у богослужінні. Як і було передбачено у вступі, ми описали цю участь у трьох аспектах — як повну, свідому та діяльну, відштовхуючись від думки

II Ватиканського Собору (пор. SC, 14). Опираючись на результати нашого опитування, можемо зробити висновок про досить високий загальний рівень сучасної літургійної свідомості мирян УГКЦ. Однак в окремих питаннях, згідно з нашими спостереженнями, таки існує дуже велика потреба літургійної катехизи тощо. Відтак, у порівнянні з актуальним станом було окреслено певні напрямні стосовно того, як часто вірні мають приходити до Сповіді та Причастя. Подібно ми проаналізували необхідність розуміння мирянами літургійних та богословських особливостей візантійсько-слов'янського обряду. З пастирської точки зору також дійшли до висновку про необхідність текстів богослужінь для вірних під час їхнього перебування у храмі, що би могло полегшити розуміння його змісту та сенсу, усвідомлення відповідної постави тіла, яке часто безпосередньо впливає з літургійного тексту. Останнім важливим моментом, який ми розглянули, була діяльна участь мирян у богослужінні, тобто їх матеріальна жертва, а також різноманітні служіння чи навіть нижчі церковні чини, які колись відігравали значну роль в Церкві, але

сьогодні подекуди абсолютно втратили свій сенс.

Наша спроба окреслити тему літургійного виміру сучасного пастирського служіння на парохії в УГКЦ є у певному сенсі новаторською, у чому полягає її цінність. Звертаючися до пастирських порадників XIX–XX ст., ми не лише наводили давні принципи та поради, але й шукали відповіді на сучасні актуальні проблеми та труднощі, свідчення про які отримали з результатів нашого соціологічного опитування. Ми намагалися довести, що у східному обряді сама Літургія досі має бути найпершим способом катехизації і евангелізації на парохії. Для цього священнику слід насамперед самому усвідомити це, а тоді докласти належні зусилля, щоби вірні не були пасивними слухачами Літургії, але брали в ній активну участь як у «всенародній справі». Врешті-решт, вся спільнота є служителем Божественної Літургії, і на цій думці ґрунтується вся наша дипломна праця. Одночасно необхідно зазначити, що наше дослідження не претендує на повну об'єктивність та абсолютність у вирішенні дотичних проблем чи питань, але залишається лише спробою звернути увагу на літургійне життя парохії в УГКЦ у XXI ст. Адже це доволі широка тема, яка тісно переплітається з різними науковими та богословськими дисциплінами. Відтак, вона потребує, з одного боку, багатьох досліджень і доповнень, а з іншого — постійного оновлення для актуальності. Адже через короткий час, провівши подібне соціологічне опитування, можемо отримати зовсім інші результати. Зокрема доцільним би було би конкретніше дослідження теми частоти приступання до Сповіді та Причастя з літургійної та канонічної точки зору, як і питання молитви Часослова священником тощо. Дуже широким полем для дослідження досі залишаються методи, принципи та ідеї щодо літургійної катехизи вірних з урахуванням основних принципів вікової психології. Оскільки нашим завданням було відшукати пастирські елементи у богослужбовому житті спільноти, то варто було би окремо розглянути їх під час звершення Святих Таїнств на парохії. Водночас на рівні всієї УГКЦ на теренах України та в діаспорі варто було би провести повноцінне соціологічне дослідження стосовно того, чому люди приходять до храму, як вони розуміють літургійне життя своєї парохії тощо. Наші пропозиції щодо подальших досліджень базуються також на труднощах, які супроводжували нас у написанні дипломної праці. Маємо на увазі те, що чіткі пастирські поради владики Юліяна Пелеша, о. Михайла Баричка, о. Олександра Бачинського, блаж. Еміліяна Ковча та інших авторів найбільше відповідають потребам і проблемам парохій XIX–XX ст. Вони, отже, не завжди можуть бути корисними в наш час. У XXI ст. перед священством постають значні виклики, в чомусь навіть більші, ніж були раніше. Відтак, все більш актуальним стає пастирське планування, невід'ємною і ключовою складовою якого має залишатися Літургія і храм. У наш час вони продовжують пропонувати християнинові той містичний та безпосередній зв'язок з Богом, якого не може запропонувати ні евангелізація в мережі-Інтернет, ні спільні поїздки та прощі з молоддю чи старшими, ні жодна інша, хоч і дуже необхідна в наш час, сфера евангелізації вірних УГКЦ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Святе Письмо і документи Церкви

Святе Письмо Старого та Нового Завіту / Перекл. І. Хоменко. Львів 2008.

Божественная Літургія иже въ святыхъ отца нашегѣ ꙗкоже Златоустагѣ архієпископа Константи́на града съ службами недѣльными, дневними, общыми святымъ, такожде на всякое прошение, и о ꙗкоже сопшихъ.

Жовква 1917.

Декрет про Східні Католицькі Церкви «*Orientalium Ecclesiarum*» // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, Декрети, Декларації. Львів 1996, с. 171–187.

Іван Павло II. Енцикліка «Апостоли слов'ян» // Енцикліки Вселенського Архієрея Івана Павла II. Торонто–Рим 1989, с. 170–198.

Іван Павло II. Світло Сходу / Перекл. з італ. П. Підручний. Жовква 2011.

Інструкція застосування літургійних приписів Кодексу канонів Східних Церков. Львів 1998.

Канони партикулярного права Української Греко-Католицької Церкви // Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Гузара 1 (2001) 104–123.

Катехизм Католицької Церкви. Жовква 2002.

Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос — наша Пасха». Львів 2011.

Кодекс канонів Східних Церков / Перекл. з лат. Й. Кобів. Рим 1993.

Конституція про Святу Літургію «*Sacrosanctum Concilium*» // Документи Другого Ватиканського Собору. Конституції, Декрети, Декларації. Львів 1996, с. 9–61.

Пій XI. Енцикліка «Про католицьке священство». Йорктон 1958.

Пій XII. Енцикліка «Про священство». Йорктон 1958.

Постанови Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, Вінніпег, 9–15 вересня 2012 р. Б. // Благовісник верховного архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви 12 (2012) 141–147.

Постанови Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, Львів–Брюховичі, 2–9 вересня 2008 р. Б. // Вісник Києво-Галицького Верховного Архієпископства Української Греко-Католицької Церкви 7 (2008) 4–11.

Постанови Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, Львів–Брюховичі, 13–20 вересня 2006 р. Б. // Благовісник Верховного Архієпископа Києво-Галицького Української Греко-Католицької Церкви Блаженнішого Любомира Гузара 6 (2006) 100–103.

Прийдіте поклонімся. Львів 2007.

Провінційний Синод у Замості 1720 р. Б. Постанови. Івано-Франківськ 2006.

Рішення і постанови Синодів Єпископів Української Греко-Католицької Церкви 1989–1997 років. Львів 1998.

Розпорядження для духовенства «Про намірення і поминання» // Метрон 5–6 (2009) 114–118.

Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого. Жовква 2012.

Требник Митрополита Петра Могилы. Київ 1646.

Устав богослужінь // Типик. Жовква 2012, с. 496–569.

Устав парохії Самбірсько-Дрогобицької єпархії УГКЦ // Церковний календар Самбірсько-Дрогобицької єпархії на 2005 р. Б. з уставом. Трускавець 2005, с. 109–125.

Чинности и рѣшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ отбувшого ся во Львовѣ въ роцѣ 1891. Львовъ 1896.

Джерельна література

Андрей Шептицький. Пастирське послання до духовенства «Про відправлювання Служби Божої» (серпень 1941 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3. Львів 2010, с. 123–126.

Баричко М. Єрейский провідник духовний з молитвословом. Жовква 1910.

Бачинський А. Практичний проводникъ для священниковъ въ загалѣ, а въ особенності для душпастирей. Львовъ 1901.

Галадза П. Літургійний аспект парохії // Архиепархіальний собор «Наша парохія». Львів 1998, с. 75–85.

Ковч Е. Чому наші від нас утікають?. Львів 2006.

Пелеш Ю. Літургіка. Харків 2013.

Результати опитування «Розуміння богослужбового життя парохії» // Додатки №1, №2.

Допоміжна література

Аржаковская Е. О парижском Иоанно-Богословском приходе // Материалы международной богословской конференции «Приход в Православной церкви» (Москва, октябрь 1994 г.). Москва 2000, с. 82–88.

Боровой В. Возрождение прихода в понимании священноначалия Русской Православной Церкви накануне революции и в современных условиях // Материалы международной богословской конференции «Приход в Православной церкви» (Москва, октябрь 1994 г.). Москва 2000, с. 42–61.

Витівський М. Навчально-виховний аспект життя і діяльності парохіяльної спільноти // Матеріали II сесії Собору Самбірсько-Дрогобицької Єпархії УГКЦ «Ідентичність священника». Трускавець 2001, с. 63–73.

Гаваньо І. Симфонічний вимір життя парохії як основа відродження Церкви та її післанництва у світ // Матеріали II сесії Собору Самбірсько-Дрогобицької Єпархії УГКЦ «Ідентичність священника». Трускавець 2001, с. 40–50.

Гарасимчук Т. Літургійний вимір життя спільноти // Матеріали II сесії Собору Самбірсько-Дрогобицької Єпархії УГКЦ «Ідентичність священника». Трускавець 2001, с. 50–56.

Гарнонкур Ф. В мирі Господу помолімся: До богослов'я літургії та християнської єдності / Упоряд. О. Турій, перекл. з нім. О. Конкевич. Львів 2004.

Гоголь М. Роздумування про Божественну Літургію / Перекл. з рос. М. Комара. Львів 2003.

Дмитревский И. Историческое, догматическое и таинственное изъяснение Божественной Литургии. Москва 1993.

Еплярд Дж. Світло Сходу: Довідник зі східно-католицької християнської традиції для католиків західної традиції / Перекл. з англ. О. Гладкий. Львів 2005.

Звернення Делегатів Другого з'їзду мирян УГКЦ «Моя участь у житті парохії, Церкви та держави» до Синоду Єпископів Києво-Галицького Верховного Архиепископства УГКЦ // [Електронний ресурс]: Комісія у справах мирян УГКЦ, 2014, 6 березня. — Режим доступу до статті:

http://laityugcc.org.ua/tl_files/II-zjizd2008/Zvernennja%20do%20sinodu%20jepiskopiv.pdf.

Йосиф Сліпий. Літургійні завваги // Благовісник Верховного Архиепископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду 3 (3–4) (1967) 269.

Йосиф Сліпий. Про Пресвяту Євхаристію // Твори Кир Йосифа Верховного Архиепископа і Кардинала. Том 6. Про Св. Тайни / Упоряд. І. Хома, І. Музичка. Рим 1975, с. 214–413.

- Йосиф Сліпий. Скорочення евхаристійного посту // Благовісник Верховного Архієпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду 1 (2–3) (1965) 51.
- Капсанис Г. Пастырское служение по священным канонам. Москва 2006.
- Катрій Ю. Наша традиція. Львів 1999.
- Керн К. Православное пастырское служение. Санкт-Петербург 1996.
- Кунцлер М. Літургія Церкви. Львів 2001.
- Лончина Б. Миряни в світлі II Ватиканського Собору // Роля мирян в Українській Греко-Католицькій Церкві: Матеріали конференції мирян в Ньюарку, США, 30 травня 1998 р. Львів 1998, с. 9–20.
- Любомир Гузар. Доповідь на Патріаршому Соборі «Роль і місце мирян в Церкві» // «Роль і місце мирян в Церкві». Доповіді, узагальнення і проект документа другої сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Львів 1999, с. 18–23.
- Мамонтов В. О евхаристическом возрождении // Материалы международной богословской конференции «Приход в Православной церкви» (Москва, октябрь 1994 г.). Москва 2000, с. 127–136.
- Настольная книга священнослужителя, т. 4. Москва 1983.
- Проект документу Патріаршого Собору «Місце і роль мирян в житті УГКЦ» // «Роль і місце мирян в Церкві». Доповіді, узагальнення і проект документа другої сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Львів 1999, с. 123–175.
- Стефин О. Співвідношення духовенства і мирян у Церкві // «Роль і місце мирян в Церкві». Доповіді, узагальнення і проект документа другої сесії Патріаршого Собору Української Греко-Католицької Церкви. Львів 1999, с. 122–133.
- Тарасенко В. Пасторальне планування // [Електронний ресурс]: Душпастирство, 2014, 6 бер. — Режим доступу до статті: <http://www.pastoral.org.ua/?p=304>.
- Тафт Р. Богослуження часослова на Сході та Заході / Перекл. з англ. Д. Бендик. Львів 2013.
- Уер К. Православна Церква / Перекл. з англ. Н. Рогачевська. Київ 2009.
- Учительське служіння Церкви та святі таїнства: Канонічне право III. Львів 2008.
- Флорис Й. Ідіть євангелізуйте охрещених. Львів 1997.
- Флоровский Г. Евхаристия и соборность, ч. 1 // [Електронний ресурс]: Азбука веры, 2014, 28 лют. — Режим доступу до статті: http://azbyka.ru/dictionary/22/florovsky_bogoslovskie_stati_10-all.shtml#s1.
- Флоровский Г. Евхаристия и соборность, ч. 2 // [Електронний ресурс]: Азбука веры, 2014, 28 лют. — Режим доступу до статті: http://azbyka.ru/dictionary/22/florovsky_bogoslovskie_stati_11-all.shtml.
- Черемський П. Основні поняття літургіки. Львів 1996.
- Черняк А. Миряне в приході // Материалы международной богословской конференции «Приход в Православной церкви» (Москва, октябрь 1994 г.). Москва 2000, с. 35–41.
- Ярмусь С. Сучасне душпастирство. Київ–Вінніпег 1994.
- Barcinski Z. Katechezy o Ewangelii wedlug sw. Marka dla mlodziezy i doroslych. Lublin 2012.
- Barcinski Z. Katechezy o Mszy Swietej dla mlodziezy i doroslych. Lublin 2012.
- Barcinski Z., Piasecki J., Piasecka M. Skarby Mszy swietej. Katechezy dla klas II–III

szkoly podstawowej. Lublin 2012.

Taft R. Beyond East and West. Problems in Liturgical Understanding. Rome 1997.

Weidinger G., Weidinger N. Gesten, Zeichen und Symbole im Gottesdienst. Handbuch für die Ministranten — und Jugendarbeit. Kösel-Verlag—München 1980.

Додаткова література

Алфеев И. Таинство веры. Москва 1996.

Андрей Шептицький. Пастирське послання до вірних на Великий піст (25 січня 1942 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3. Львів 2010, с. 164–168.

Андрей Шептицький. Пастирське послання до духовенства «Про необхідність праці з церковними братствами» (15 квітня 1940 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3. Львів 2010, с. 37–40.

Андрей Шептицький. Пастирське послання до духовенства та вірних «Про милостиню» (12 березня 1940 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3. Львів 2010, с. 28–30.

Андрей Шептицький. Пастирське послання до духовенства та вірних «Про обряди» (19 травня 1941 р. Б.) // Пастирські послання 1939–1944 рр., т. 3, Львів 2010, с. 100–113.

Андрей Шептицький. Пастирське послання «Про покаєння і часте святе Причастя» (5 лютого 1939 р. Б.) // Пастирські послання 1918–1939, т. 2. Львів 2009, с. 446–525.

Афанасьев Н. Церковь Духа Святого. Рига 1994.

Ваврик М. Приписи евхаристійного посту. Нью Йорк 1956.

Димид М. Херсонеське таїнство свободи. Львів 2007.

Йосиф Сліпий. Виголошування слова «православний» на богослуженнях // Благовісник верховного архиєпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду 3 (3–4) (1967) 270–273.

Йосиф Сліпий. Про святий хліб на відправу Божественної Літургії // Благовісник верховного архиєпископа візантійсько-українського (греко-руського) обряду 4 (1–4) (1968) 27–28.

Іван Павло II. Дар і Таїнство (У п'ятдесяту річницю моїх ієрейських свячень) / Перекл. з пол. І. Козовик. Івано-Франківськ 1998.

Каспер В. Ісус Христос. Київ 2008.

Квінлан Е. Чому ми повинні цікавитись історією літургійного дня? // «Світло єси, Христе»: Богослужіння добового кола. Антологія досліджень / Упоряд.

Е. Квінлан, В. Рудейко. Львів 2012, с. 7–21.

Лужницький Л. Літургіка Греко-Католицької Церкви (Книга для молоді). Дрогобич 2006.

Матеос Х. Розвиток візантійської Літургії. Львів 2008.

Мень А. Таинство, Слово и Образ. Ленинград 1991.

Мирослав Іван Любачівський. Літургіка. Рим 1990.

Ноуен Г. З палаючими серцями: Роздуми про евхаристійне життя / Перекл. з англ. М. Микитюк. Львів 2002.

Отець Олександр Мень відповідає на запитання / Перекл. з рос. М. Лемик. Львів 2011.

Пасторальна літургіка візантійсько-українського обряду. Рим 1991.

Попель М. Литургіка или наука о богослуженью Церкви Греческо-Католической. Львовъ 1863.

Сьогоднішня молодь для душпастирів — великий виклик. Інтерв'ю з о. Ігорем Колісником

// [Електронний ресурс]: ДивенСвіт, 2014, 2 лют. —

Режим доступу до статті: <http://dyvensvit.org/articles/101859.html>.

Танасійчук А. Практика прийняття пожертв з нагоди відправи Божественної Літургії, Святих Таїнств, освячень і благословень // Метрон 5–6 (2009) 119–138.

Тафт Р. Візантійський обряд: Коротка історія / Перекл. з англ. Р. Скакун. Львів 2011.

Тафт Р. Женщины в византийском храме: где, корда — и почему? // Статьи, т. 1. Омск 2010, с. 86–196.

Успенский Н. Византийская литургия: историко-литургическое исследование. Анафора: опыт историко-литургического анализа. Москва 2006.

Фельми К. Введение в современное православное богословие / Перекл. з нім. Е. Верещагин. Москва 1999.

Церква мучеників / Упоряд. О. Турій. Львів 2002.

Шаповаленко И. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология). Москва 2005.

Шафран Р. Синоди Києво-Галицької Митрополії (1596–1991): Організаційно-душпастирський аспект. Львів 2008.

Шевців І. Святі Тайни в українськiм обряді. Сідней 1982.

Шмеман О. Євхаристія. Таїнство Царства / Перекл. з рос. Т. Різун. Львів 2007.

Шульц Г.-Й. Візантійська Літургія. Львів 2002.

Юнг К. Проблемы души нашего времени. Москва 1993.

Birzer B. J. Tolkien: Man Behind the Myth // [Електронний ресурс]:

Christianity today, 2014, 1 бер. — Режим доступу до статті: <http://www.christianitytoday.com/ct/2012/december-web-only/tolkien-man-behind-myth.html>.

Forster M. C. S. Lewis came so close to Catholicism // [Електронний ресурс]:

Catholic Herald, 2014, 1 бер. — Режим доступу до статті: <http://www.catholicherald.co.uk/features/2013/11/22/c-s-lewis-came-so-close-to-catholicism/>.

Lengeling E. J. Kritische Bilanz. Liturgische Bildung des Klerus und der Laien in den Aussagen des Zweiten Vatikanischen Konzils, in den römischen Ausführungsbestimmungen und in den reformierten liturgischen Buchen. Regensburg 1976.

Newman J. H. Sermon on the Daily Office // Parochial and Plain Sermons, vol. 3. London–Oxford–Cambridge.

Schnackenburg R. The Church in the New Testament. Freiburg 1965.

Schneider R. Spiritual Waybread: Tolkien and the Eucharist // [Електронний ресурс]: Clarke University, 2014, 6 бер. — Режим доступу до статті: <http://keller.clarke.edu/~english/writing/fischer/schneider2.html>.

Twardowski J. Kilka myśli o aniołach. Poznań 2001.

Словники

Полный церковно-славянский словарь (со внесениемъ въ него важнѣйшихъ древне-русскихъ словъ и выражений) / Упоряд. Г. Дяченко. Москва 1899.

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ І. РОЛЬ ПАСТИРЯ У ЛІТУРГІЙНОМУ ЖИТТІ ПАРОХІЇ 8

1. Підготовка священика до літургійного життя 8

2. Літургійне виховання парохіян «для» богослужіння 18

2.1 Підготовка храму та богослужбових речей 18

2.2 Літургійна катехиза 21

3. Літургійне виховання парохіян «через» богослужіння 26

РОЗДІЛ II. ПОВНА, СВІДОМА ТА ДІЯЛЬНА УЧАСТЬ МИРЯН У ЛІТУРГІЙНОМУ ЖИТТІ ПАРОХІЇ 34

1. Повна участь мирян у літургійному житті парохії 34

2. Свідома участь мирян у богослужіннях 40

2.1 Розуміння богословських та літургійних особливостей свого обряду 40

2.2 Розуміння богослужбових текстів та відповідна постава тіла 45

3. Діяльна участь мирян у богослужінні 49

3.1 Матеріальні жертви як участь у Літургії 49

3.2 Практичне залучення мирян до служіння у храмі 54

ВИСНОВКИ 61

ДОДАТКИ 64

Додаток №1. Анкета «Розуміння богослужбового життя парохії» 64

Додаток №2. Результати опитування «Розуміння богослужбового життя парохії» 65

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ 70